

OMON MATJON SHE'RIYATI TILIDA ARXAIZMLAR

Allaberganova Dilbarjon Atabekovna

UrDU tayanch doktoranti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7407902>

Annotatsiya. Ushbu maqolada Omon Matjon she'rlarida qo'llangan arxaizmlarning o'ziga xos xususiyatlari haqida so'z yuritilgan bo'lib, shoirning bunday birliklardan mohirlik bilan foydalana bilishi, shuningdek, badiiy matnda tasvirlanayotgan davr voqeligini real tasvirlash, asarning tarixiylik ruhini ta'minlash, she'r badiiyatini kuchaytirish kabi maqsadlarda qadimgi so'zlarni qo'llash usuli tadqiq qilingan.

Kalit so'zlar: lingvopoetika, Omon Matjon she'riyati lingvopoetikasi, eskirgan so'zlar, arxaizmlar, she'riyat tili.

АРХАИЗМЫ В ЯЗЫКЕ ПОЭЗИИ ОМОНА МАТЖОНА

Аннотация. В данной статье рассматриваются особенности архаизмов, использованных в поэмах Аман Матджана, исследуется умение поэта умело использовать такие единицы, а также способ использования древних слов с такими целями, как реалистическое изображение действительности описываемой эпохи в художественном тексте, обеспечение духа историзма произведения, укрепление поэтического искусства.

Ключевые слова: лингвопоэтика, лингвопоэтика поэзии Аман Матжон, устаревшие слова, архаизмы, язык поэзии.

ARCHAISMS IN THE LANGUAGE OF POETRY OF OMON MATJON

Abstract. This article talks about the specific features of archaisms used in Omon Matjon's poems, the poet's skillful use of such units, as well as the realistic depiction of the reality of the period described in the artistic text, providing the historical spirit of the work, The method of using ancient words for such purposes as strengthening the art has been researched.

Keywords: linguopoetics, linguopoetics of Oman Matjon poetry, obsolete words, archaisms, language of poetry.

Biror matn tilshunoslik fani nuqtai nazaridan tekshirilar ekan, biror adabiy til kategoriyalari – leksik, fonetik, morfologik va sintaktik birliklardan qaydarajada foydalanliklari nuqtai nazaridan o'rganiladi. Shuning uchun ushbu maqolada Omon Matjon she'riyati tilining leksik birliklari ichida o'ziga xos o'rin egallovchi arxaizmlar haqida so'z yuritimiz.

Yunoncha“qadim”, “qadimgi”degan ma'nolarni bildirib,hozirgi umumxalq tilida ishlatilmaydigan va eskirib qolgan so'z hamda iboralar arxaizmlardir. *Ulus,bitik, ochun* kabi qator so'zlar hozirgi o'zbek adabiy tiliga nisbatan arxaik so'zlar sanaladi.Ammo badiiy matnlarda qahramon tilini tipiklashtirish, tasvirlanayotgan voqea, ro'y bergan joy va tarixiy voqelikka mos ifodalar ishlatish talab etilganda adiblar arxaik so'z va iboralarga murojaat etadilar.

Badiiy matnning lingvopoetik tahlilida xolislikka erishish uchun ayni matn tili umumxalq tiliga, shuningdek, adabiy tilga qiyosan baholanishi kerak. Badiiy matnda tasvirlangan davrni, badiiy matn yaratilgan davrni, bu davrdagi adabiy til me'yorlarini bilmasdan turib, eskirgan (arxaizm va istorizm) yoki yangi so'z (neologizm)ni ajratib ham, bunday so'zlarning lingvopoetik qimmatini belgilab ham bo'lmaydi.

Har qanday adib asarning leksik qatlamini bayon etishda, qalamga olinayotgan davr tilini ham nazarda tutishi lozim. Chunki tarixiy mavzularga bag'ishlangan asarlarda yangicha so'zlarni ishlatib bo'lmaganidek, hozirgi davr mavzusiga bag'ishlangan asarlarda ham arxaik so'zlarni qo'llash yaxshi natija bermaydi. Masalan, Omon Matjonning Xiva xonligi davridagi voqealarni tasvirlovchi "Nurjon botir" she'ridan olingan quyidagi parchada *navkar* so'zi o'rnida *askar* leksemasi qo'llanilsa, kulgili bo'lar edi.

Oddiy misol, birdan uning loyga botdi ulovi,

Quruqlikka chiqarolmay qirqta *navkar* ovvora. (189)

Yuqoridagi mulohazalardan ko'rinib turibdiki, an'anaviy so'zlar ifodalaydigan ma'noni hozirgi adabiy tilda mavjud sinonimlari bilan ifodalash, badiiy matnning shakl va mazmuniga mos holda ishlatish imkoniyati hamma vaqt ham bo'lavermaydi. Omon Matjonning yuqorida nomi keltirilgan she'rida "Bu *yorliq*ni xon hazratim o'z qo'li-la tutqazdi! (191) misrasidagi *yorliq* so'zi hozirgi adabiy til uchun arxaik, poetik nutq uchun an'anaviydir. Shu bilan birga, tasvirlanayotgan davr, voqelik ishonchli chiqishi uchun shoir shu so'zni qo'llashi lozim. Lekin bu so'z o'rniga *nota* yoki *xat* so'zlaridan birini ishlatganida o'sha koloritni bera olmas edi. Shuningdek, so'zning ma'nosini mazkur so'zning hozirgi o'zbek adabiy tilidagi boshqa sinonimlari orqali ifodalanilsa, ushbu misra jozibadorligini yo'qotgan bo'lardi.

Yorliq "vakolat hujjat", "biror narsa haqida ma'lumot beruvchi hujjat" nomi bo'lib, qadimgi turkiy tildagi "xabar" ma'nosini anglatgan *yar* otidan -lig' qo'shimchasi bilan yasalgan, keyinroq g' undoshi q undoshiga almashgan.

Yozuvchining tildan mohirlik bilan foydalana bilishi, qalamga olinayotgan davr tili xususiyatlarini iloji boricha asar ruhiga singdira olishi asarning qimmatiga qimmat qo'shadi.

Ayrim arxaizmlar zamonaviy ma'nodoshiga qaraganda ma'noni kuchliroq ifodalash xususiyatiga ega bo'ladi. Masalan, yo'qsil – kambag'al arxaik va zamonaviy so'zlar juftligiga e'tibor beradigan bo'lsak, "hech narsaga ega emaslik" ma'nosi yo'qsil leksemasida kambag'al leksemasiga qaraganda ancha ortiq, chunki mazkur so'zlar tarkibi tarixiy-etimologik tahlil etilganda anglanadigan yo'q va kam so'zlari qiyoslansa, birinchisida ayni belgining nol darajada ekanligi seziladi. Arxaik so'zlar muayyan davrning yozma uslubini ifodalashda yoki qahramonning nutqiy xarakteristikasini berishda ham lingvopoetik vosita sifatida ishlatiladi. She'riyatda nutqqa ko'tarinki ruh bag'ishlash maqsadida ishlatiladi.

B.Umurqulov she'riyat tili an'anaviylikka moyil til ekani, shuning uchun ham she'riyatda uchraydigan ko'pgina so'zlar adabiy til uchun eskirgan hisoblanib, aksariyat o'rinlarda poetik obrazlilikni ta'minlab, uslubiy funktsiya bajarishini ta'kidlab, bunday so'zlarni an'anaviy poetizmlar termini ostida o'rganadi.

Poeziya an'anaviylikka asoslanishi sababli, bu janrda an'anaviy so'zlar (adabiy til nuqtai nazaridan arxaik) ancha aktiv qo'llaniladi. N.Ivanova poeziya tilining shu xususiyatini adabiy til bilan solishtirib, adabiy til uchun arxaik hisoblangan ko'pgina leksik vositalar poetik nutqda stilistik vazifa bajarishini ta'kidlab o'tadi. Shu xususiyatiga ko'ra E.Kurilovich poeziya tilini arxaiklikka moyil til deb izohlaydi.

Poeziya tilida uchraydigan adabiy til nuqtai nazaridan eskirgan hisoblangan bir qator leksik vositalar hozirgi kunda mavjud tushunchalarni ifodalaganidek, poeziya tilida aktivligi ham kuzatiladi. Quyidagi misollar orqali buni his qilish mumkin:

Urush so'zi o'rnida *savash* arxaizmi qo'llangan:

Jumaniyoz Qo'ziev o'zim bo'laman,

Qisinchoq el bilan *savash* boshlayman. (254)

Nozik soʻzi oʻrnida *inja* leksemasi qoʻllanadi:

Shoirlarga yoʻl boʻlsin, kechikdi shoir

bu *inja* raqobat, nurli taloshga:

Ha, bizga yumush qolmabdi endi

Sizni juda qattiq sevishdan boshqa! (271)

Maqsad soʻzi oʻrnida uning *kom* arxaizmi ishlatilgan:

Avf et, hislari oliy *komga* band,

Eriy inʼomlardan bexabar jonni! (304)

Ilon soʻzi oʻrnida *mor* arxaizmi qoʻllangan:

Zahar aralashgan shakar zahardir,

Morga qoʻngan pashsha teng gʻanim bilan. (306)

Dunyo leksemasi oʻrnida *ochun* soʻzi beriladi:

Balki Atlantida – ettinchi qitʼa

Shu joyda yoʻq boʻlib ketgan *ochundan*. (321)

Roh arxaizmi *yoʻl* leksemasi oʻrnida qoʻllangan:

Borar *rohin* aytmayman. (203)

Olmoshlarning arxaik variantlari ham ishlatilgan:

Ilinj *shul*: koʻr taqdir ajratsa hamki...227

Astronomiya oʻrniga uning arxaik varianti *falakiyot* qoʻllangan:

Axir bu *falakiyot*

Harakat-ku, misli oʻq. (339)

Xona soʻzi oʻrnida *hujra* arxaizmi ishlatilgan:

Bul jahon tun birla tong bahs etar bir *hujrakim*... (341)

Ahmad Ishaev eskirgan soʻzlar xususida quyidagilarni

yozadi: “Tarixiylik nuqtai nazaridan dostonlarda uchraydigan eskirgan soʻzlar mazkur manbalar uchun tarixiy yoki arxaik soʻzlar emas. Chunki dostonlar yaratilib, asrlar osha kuylanib kelinganda, bu soʻzlar juda mahsuldor boʻlgan va shu sababli ular dostonlarning badiiy toʻqimalariga chuqur singib ketadi”.

Omon Matjon sheʼriyati tilida *sayyod*, *sayd* arxaizmlari koʻp ishlatiladi.

Sen agar *sayyod* boʻlib

Yoy agar boʻlganda man. (139)

Rasmda xon *sayyod* mish

Ov zavqiga choʻmilgan! (216)

Jon qushim, ziyrak boʻl!

makkor *sayyod*lar otsalar

yiqilsang – yuraging dogʻliq... (258)

Sayd soʻzi arabcha “ov”, “shikor”, “ov qilish” kabi maʼnolarni anglatadi. Eski oʻzbek tilida *sayd aylamak* “ov qilmoq”, “ilintirmoq”; *sayd qilmoq* “ovlamoq” maʼnolarini anglatadi. *Sayyod* soʻzi ham *sayd* asosidan kelib chiqqan boʻlib “ovchi” maʼnosini bildiradi. Yuqoridagi birinchi va ikkinchi sheʼriy parchalarda *sayyod* oʻz maʼnosida, uchinchi misolda koʻchma maʼnoda qoʻllangan.

Hozirgi o'zbek adabiy tilida qo'llanuvchi *sozanda* so'zining *mashshoq* arxaik varianti ham ishlatilgan:

Sen agar *mashshoq* bo'lib

Nay agar bo'lganda man. (139)

Sh.Rahmatullaev *mashshoq* so'zi arabcha **maṣṣāq** shakliga ega bo'lib, o'zbek taliga cho'ziq ā unlisini â unlisiga almashtirib qabul qilingan: **maṣṣāq**>**maṣṣâq** (**mashshoq**); ko'pma'noli **maṣṣāqa** fe'lining "taradi" ma'nosi asosida yasalgan kasb oti bo'lib, fors tilida "mashq qildiruvchi" ma'nosini, tojik tilida "biror ishni mohirlik bilan amalga oshiruvchi" ma'nosini va shu ma'no asosida yuzaga kelgan "usta cholg'uchi" ma'nosini anglatishi; o'zbek tilida "usta cholg'uchi" ma'nosi bilan ishlatilishi haqida yozadi.

Shoir ijodida Amudaryoning avvalgi nomi Jayhun gidronimi faol ishlatilganini ko'ramiz:

Men she'r yozsam,

Endi uni qog'ozga emas,

Loyqa-toshqin suvlariga bitgum *Jayhunning*:

Men botinib, to'lib-toshib aytmagan hislar

Qirg'oq buzar mavjlarida uyg'onsin uning.(141)

Quyidagi bandda esa *Amudaryo* so'zi bilan uning *Jayhun* arxaik varianti birgalikda qo'llangan:

Shu holga tushaman Xorazmda ham

Buyuk *Amudaryo* bo'yida turib.

Go'yo *Jayhundan* ham bahaybat *nahr*

Yaqingina joydan oqar o'kirib. (237)

Atoqli otlarning arxaik shakllarini qo'llash Omon Matjon she'riyati tilida yaqqol ko'zga tashlanib turadi:

Birov Ko'hna Urganch, birov *Xivoqdan*... (332)

Z.Do'simov fikricha "Xevaqa so'zidagi" "-aq" kichraytirish ma'nosini bildiruvchi qo'shimchadir. Qal'ajiq (kichik kal'a), Indavak, Pitnak kabi Xevak ham kichik qal'a ma'nosini bildirishi ehtimoldan xoli emas, – deydi. Komil Nurjonovning yozishicha, Er yuzining 25 nuqtasida "Xi" yoki "Xe" o'zagi bilan boshlanuvchi joy, daryo, orol, shaharcha, tog' va suv manbalarining nomlari qayd etilgan. Omon Matjon *Xevaqa* so'zining juda kam ishlatiladigan *Xivoq* variantini qo'llaydi.

"Qalam", "yozuv", "asar", "ijod" ma'nolarini anglatuvchi xoma so'zi shoir ijodida qalam ma'nosida ishlatilganiga guvoh bo'lamiz:

Qalbingizga boqing: yurtning tabarruk

UDUMLari butmi, ilg'armi *xoma*?! (143)

"Cho'l", "biyobon", "dasht" ma'nosidagi *biyobon* so'zi shoirning bir she'rida *yobon* shaklida o'ziga xos tarzda qo'llanadi. Bu leksema hozirgi Xorazm shevalarida kam qo'llanuvchi arxaizm bo'lib, ko'pincha "qishloq", "chekka hudud" ma'nosini ham anglatadi. Yobonli so'zi esa qishloqlik ma'nosida qo'llanadi.

Mana daftarlarim – nursiz, surursiz.

Kishki dalalardek yaltiroq *yobon*. (149)

Aslida *biyobon* so'zi tojikcha ot "cho'l", "suvsiz er" ma'nosini anglatadi. Bu ot bilan o'zbek tilida *cho'l-biyobon* juft oti tuzilgan. Budagov lug'atida "p., tur." ta'kidibilanyaban keltirilib, "cho'l" ma'nosini anglatishiyatilgan. Demak, *biyobon* asli

tojikcha *bivayobon* qismlaridan tuzilgan bo‘lib, *bi* qismi “yaqin” ma’nosini ifodalaydigan old ko‘makchiga teng; shunga ko‘ra asli “cho‘lning o‘zi”, “cho‘ldan farq qilmaydigan er ” ma’nosini anglatadi. Alisher Navoiy asarlarida ham *biyobon* shaklida ishlatiladi:

Biyobon qat’ etib manzil-bamanzil,

Anga tegruki aytib erdi komil. (*Farhod va SHirin*)

Demak Omon Matjon *biyobon* so‘zining qadimgi *yobon* varianti Xorazm shevalarida saqlanib qolganini yaxshi ilg‘agan qo‘llagan.

Shoirning bir she‘rida *bashar* so‘zi “bashariyat”, “insoniyat” ma’nosida ishlatilganini ko‘ramiz:

Bizdan mujda kutib turganda *bashar*,

Nahot qo‘l bermog‘ing shu qadar qiyin! (149)

Bashar leksemasi arabcha **basar(un)** shakliga ega bo‘lib, “yaxshilik voqe bo‘lishini sezdi”, “sevindi” ma’nosini anglatuvchi **başara** fe‘lidan hosil qilingan I bob masdari bo‘lib “inson”, “odam” ma’nosini anglatadi.

Imdod arxaizmi “madad berish”, “yordamlashish” ma’nosida ishlatilgan: Sas berdi ul: “Holim zabun, keldingmu imdod ustina...(151)

Imdod arabcha **imdād(un)** shakliga ega so‘z bo‘lib, o‘zbek tiliga kasrali hamzani **i** tovushiga, cho‘ziq **ā** unlisini **āun**lisiga almashgirib qabul qilingan: **imdād– imdad (imdod)**; asli ko‘p ma’noli **madda** fe‘lining “yordamlashdi”, “qo‘llab-quvvatladi” ma’nosini anglatuvchi IV bob shakli **amadda** so‘zidan hosil qilingan masdar bo‘lib “ko‘maklashish”, “madad berish” ma’nosini anglatadi.

Arxaizmlar badiiy matnda tasvirlanayotgan davr voqeligini real tasvirlash, asarning tarixiylik ruhini ta’minlash maqsadida qo‘llaniladi. “Ogahiy g‘azaliga muxammasi muloqot” nomli muxammasida shoir eski o‘zbek tiliga xos bir qancha so‘zlarni qo‘llaydi. Bu leksemalar hozirgi o‘zbek tili uchun arxaizmlar hisoblanadi. Jumladan: “Ey pir, dedim, yodlar bugun *ash’or*laringni Xorazm...” (151) parchasida she‘r so‘zi o‘rnida *ash’or* leksemasi ishlatilgan. Bu o‘rinda ko‘plik shaklini qo‘llash bilan bog‘liq tautologiya ham mavjud. “Suhbat falak mavzusiga ko‘chgaymi, deb solsam nazar” (151) misrasi tarkibida *osmon* so‘zi o‘rnida *falak* arxaizmi ishlatilgan.

Quyidagi she‘riy parchada *dushman* so‘zi o‘rnida *yov*, *o‘q* so‘zi o‘rnida *tiyr* arxaizmlari qo‘llangan:

Topmasang adashsang, to‘xtasang,

Boq, *yovlar tiyrlar* otarlar. (153)

O‘qlarning ildizidan qarasang,

Ko‘zlaring qalbimni toparlar. (166)

Tubandagi parchada qadah, ryumka leksemasini ishlatmasdan, uning arxaik varianti *jom* so‘ziga murojaat qiladi:

Yangi yil *jomini* ko‘tarib, deyman:

Ko‘kka do‘st tutinsin har ko‘ngil, har dil. (167)

Jom asli “mis” ma’nosini anglatgan bo‘lib, avvallari “misdan yasalgan idish” ma’nosini, so‘ngra “katta hajmli qadah” ma’nosini anglatga boshlagan. Chunki qadahlar ham oltin, kumush, mis kabi metallardan yasalgan. Omon Matjonning *jom* so‘zini ishlatishi she‘r mazmuniga ko‘tarinkilik, ulug‘vorlik, tarixiylik ruhini bera olgan.

Omon Matjon she'riyatida *Somon yo'li* kosmonimining forscha *Kahkashon* arxaik varianti ham qo'llangan.

Quyosh undan yog'du olar,

Ufq olar *Kahkashon*. (187)

Kahkashon so'zi fors tilida *kah* – «somon», *kashon* – «tortuvchi» so'zlarining qo'shilishidan hosil bo'lgan «somon tortuvchi» ma'nosini beruvchi so'zdir. Bu nom o'zbek tilidagi *Somon yo'li* kosmonimi bilan ma'no jihatdan mushtarak hisoblanadi. *Kahkashon* galaktika nomi bo'lganidan foydalanib shoir ushbu leksema orqali ajoyib obraz yarata olgan:

Elga haq yo'llari torligin ko'rib,

Alisher hayqirsa – yondi *Kahkashon*:

“Kim bu gulistonkim erur bir jahon,

Balki jahone gul ichida nihon”. (249)

Somon yo'li yoki *Kahkashon* deyilishiga sabab – asotir va afsonalarga qaraganda, shu yo'l orqali tashilgan somon to'kilib qolib oqish rang – somon rangini hosil qilgan va shu nom bilan atala boshlagan. Ruslar *Somon yo'lini Mlechnyy put*, ya'ni *Sut yo'li* deb atashadi. Rus mifologiyasida oqarib turgan samodagi yo'lsimon chiziq *Sut yo'li* deb nomlangan. Shoir she'rlarida ko'p o'rinda *Kahkashon* so'zi ishlatilsa, ayrim she'rlarida hozirgi o'zbek adabiy tilidagi *Somon yo'li* nomini qo'llab go'zal misralar yaratgan:

Samovot – bir juldur dasturxon,

Somon yo'li unda qand yuqi. (97)

Omon Matjon she'rlarida *mehnat* so'zi bilan bir qatorda uning *emgak* arxaizmi faol qo'llanganini kuzatish mumkin:

Shuncha *mehnat*, qon, ter ketdi,

Lekin... biron samar yo'q. (195)

Esiz, shuncha *emgak*, umr,

Bari ketdi bilinmay. (195)

O'tgan asrning yodgorlarida

Sizning o'lchab bo'lmas *emgagingiz* bor. (218)

Emgak “qiyinchilik” ma'nosini ifodalovchibu ot qadimgi turkiy tildagi “mehnat”, “mashaqqat” ma'nosini anglatgan **em** otining **em** shaklidan -ga qo'shimchasi bilan yasalgan fe'lga -k qo'shimchasini qo'shib yasalgan (**em** > em + ga = emga + k + emgak).

Shoir she'rlarida “o'tmish”, “tarix” ma'nosida *moziy* so'zi ko'p ishlatilgan:

Ko'p qiziqdir ko'hna *moziy* taqdiri

Ko'p qiziqdir unda xalqlar taqdiri. (199)

Ganj leksemasi “sig'”, “saqlan” ma'nosini anglatadigan fors-tojikcha *ganjidan* felining *ganj* hozirgi zamon asosiga teng bo'lib, asli “jamlangan narsalar” ma'nosini anglatadi; keyinchalik “qimmatbahonarsalar jamlab saklanadigan joy”, “xazina” ma'nosini anglata boshlagan. Shoir she'rlarida xazina leksemasiga nisbatan uning arxaik varianti *ganj* faol ishlatiladi:

Dono debdi: “Yurtga bir boq oqsoqol,

Unda hali o'zi bilmas zo'r *ganj* bor! (201)

Er osti, er ustin *ganj* etding, lekin

Aytishga qo'y mading eng muhim so'zni?! (222)

O'tmishda fransuz xalqi, ba'zi hollarda evropaliklar farang so'zi orqali ifodalangan. Farang leksemasi frank so'zi bilan bog'liq bo'lishi mumkin. O'zbek tilida shakllangan farang ro'mol, ustasi farang birliklarini shoir mahorat bilan ishlatadi: *Farang ro'mol* qoshinda.(209)

Kim chizar shunday zotni,

Qaysi ustasi farang? (213)

“Ustasi farang” iborasi tor ma'noda fransuz, ya'ni fransiyalik fuqaroni anglatsa, keng ma'noda barcha yevropaliklarga nisbatan ishlatilgan. Demak, o'zbeklar fransuzlarni uddaburon va tadbirkor, har sohada mohir ishbilarmon, hunarmand deb bilganlar. Bu ibora so'nggi o'rta asrlar va yangi davrda paydo bo'lgan.

“Qutadg'u bilig” asarida o'tru leksemasi “so'ngra”, “keyin” ma'nolarini ifodalagan: Kishi o'granib o'tru bilga bo'lur, Bilig bilsa o'tru qamug' ish, o'nur.

Navoiy asarlarida o'tru so'zi “qarshisida”, “yonida” kabi ma'nolarni ifodalaydi. Omon Matjon she'riyatida ham shunday ma'noda ishlatilgan:

Shunday qilib oxiri

Muhlatlar ham bitibdi!

Kelib shoh o'trusida

U mo'yqalam tutibdi. (215)

Yo eling yulduzlarin sev, yo o'zing yulduzliq et,

O'truda orzu to'la ko'zlarni ko'rgan baxtlidir. (290)

Umuman, Omon Matjon she'riyati tilida uchraydigan adabiy til nuqtai nazaridan arxaik hisoblangan bir qator leksik vositalar hozirgi kunda mavjud tushunchalarni ifodalashi bilan birga, davr ruhini aks ettirishi, ko'tarinkilik, ulug'vorlikni ta'minlashi kabi maqsadlarda ijodkor tomonidan poetik aktivlashtirilgan til birliklaridir.

REFERENCES

1. Ismailovich S. A. Socio-Psychological Problems of Educating an Independent-Minded, Creative Person in the Educational Process //CENTRAL ASIAN JOURNAL OF LITERATURE, PHILOSOPHY AND CULTURE. – 2021. – T. 2. – №. 12. – С. 4-7.
2. Саидов А., Джураев Р. Баркамол авлодни тарбиялаш-соғлом турмуш тарзини шакллантиришда спортнинг ўрни //Общество и инновации. – 2021. – Т. 2. – №. 2. – С. 203-208.
3. Саидов А. pedagogik mahorat: ёшлар ўртасида соғлом турмуш тарзини шакллантириш устувор вазифа сифатида //центр научных публикаций (buxdu. uz). – 2020. – Т. 2. – №. 2.
4. Sharifjon To'lqin o'g A. et al. TA'LIM-TARBIYA TIZIMI VA O'QITUVCHILAR FAOLIYATIDA PSIXOLOGIK XIZMATNING AHAMIYATI //MODELS AND METHODS FOR INCREASING THE EFFICIENCY OF INNOVATIVE RESEARCH. – 2022. – Т. 1. – №. 11. – С. 57-60.
5. Саидов А. СОҒЛОМ ВА БАРКАМОЛ ШАХСНИ ТАРБИЯЛАШНИНГ ИЖТИМОЙ-ПСИХОЛОГИК МАСАЛАЛАРИ //Central Asian Research Journal for Interdisciplinary Studies (CARJIS). – 2021. – Т. 1. – №. Special issue. – С. 262-266.
6. Саидов А., Джураев Р. Воспитание гармоничного поколения–роль спорта в формировании здорового образа жизни //Общество и инновации. – 2021. – Т. 2. – №. 2. – С. 203-208.